

Grzybowski, Stanisław

Posiedzenie naukowe Zespołu Oświecenia

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/3, 663-664

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zów źródłowych (świadczenia Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Stanisława Hozjusza), zwłaszcza zaś z trzech edyktów królewskich z lat 1520—1523 oraz uchwał synodów, zabraniających lektury i rozpowszechniania pism autorów różnowierczych. Przekazy te pozwoliły dr Szelińskiej dobitnie podkreślić doniosłą rolę książki w recepcji myśli reformacyjnej w Polsce.

Na zakończenie autorka przedstawiła drogi, którymi lipskie, bazylejskie i wittenberskie druki docierały do Krakowa, uwytatniając szczególnie silne powiązania ze Śląskiem i rolę, jaką na Uniwersytecie Krakowskim odgrywali Ślązacy; wskazała również na studentów powracających z niemieckich ośrodków różnowierczych jako na pośredników w dopływie pierwszych pism luterskich do Krakowa oraz na znaczenie takich wybitnych osobistości, jak Justus Decjusz, utrzymujących ścisłe kontakty z intelektualnymi ośrodkami Niemiec.

W dyskusji po referacie dr A. Strzelecka zwróciła uwagę na analogie w rozprzestrzenianiu się sto lat wcześniej doktryny husyckiej, Dr A. Czekajewska-Jędrusik poruszyła problem trudności i niebezpieczeństw metodologicznych, związanych z opracowaniem przedstawionego tematu (sprawa Erazma z Rotterdamu, jego powiązań z reformacją i stosunku do niego obozu katolickiego). Doc. J. Czerniatowicz poparła tezy referatu o dającym się ustalić na podstawie badań bibliotecznych wczesnym występowaniu książek luterskich w Polsce. Prof. A. Gawel podkreślił fakt polskiej tolerancyjności oraz naszkicował polityczne tło edyktów prohibicyjnych. Doc. L. Hajdukiewicz wskazał na szczególne znaczenie precyzji w ustalaniu oblicza wyznaniowego autorów reformacyjnych, które wymaga odjęcia się od sugestii zawartych w późniejszych ocenach z epoki potrydenckiej. Wyraził ponadto postulat monograficznego opracowania początków reformacji w Polsce w oparciu o pełne badania źródłowe.

Prof. Barycz wyraził pogląd, że na rozmiarach ruchu reformacyjnego zaważył zdecydowanie wynalazek druku i z nim książka drukowana; stąd właśnie wynika doniosłość badań prowadzonych nad książką reformacyjną. Prof. Barycz zwrócił przy tym uwagę na pierwszoplanowe znaczenie ośrodków uniwersyteckich w dziejach reformacji. Przypomniał również fakt, że Kraków był kolebką pierwszej drukowanej książki luterskiej w języku węgierskim.

Dr Szelińska wyjaśniła na zakończenie, że referat miał charakter jedynie wstępu do tematu; rozwinięcie problemu i dalsze chronologicznie fazy kontaktów przedstawi autorka w przyszłości.

Karolina Targosz

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU OŚWIECENIA

Na posiedzeniu Zespołu Oświecenia w Krakowie w dniu 21 lutego 1967 r. doc. Helena Madurowicz-Urbańska wygłosiła referat *Badania Feliksa Łojki nad demografią Polski*. W oparciu o materiały rękopiśmienne Łojki referentka przedstawiła zakres jego badań demograficznych, podstawę źródłową, metody, ustalenia i wyniki jego pracy, wysoko oceniając ich nowatorski i prekursorski charakter. Zwróciła również uwagę na skrupulatność i sumienność wypisów Łojki i podkreśliła, że jego ustalenia, przeważnie bez podania źródła, wyzyskiwane były przez późniejszych badaczy, przede wszystkim przez Tadeusza Czackiego.

Największe zainteresowanie dyskutantów wzbudziły ogólne koncepcje badawcze Łojki. Dr I. Stasiewicz przypomniała jego publikacje zastanawiając się, jakie światło mogłyby rzucić na ogólniejsze koncepcje Łojki oraz na praktyczny cel podejmowanych przez niego badań. Zwróciła również uwagę pod tym samym kątem widzenia na jego kontakty z czasopismami i drukarniami, zapytując przede

wszystkim, jak w świetle bazy źródłowej wyglądał stosunek Łojki do wielkich prądów epoki i w jakiej mierze koncepcje Łojki ukazane w referacie są wyrażone w dziełach jego bezpośrednio, o ile zaś wydedukowane z pozostawionych przez niego materiałów faktograficznych. Dr R. Wołoszyński podkreślił rolę arytmetyki politycznej w XVIII w. zapytując, jakie autorytety w tej dziedzinie wywarły wpływ na koncepcje Łojki. Dr D. Rederową interesowało, dlaczego Łojko nie opublikował opracowanych przez siebie materiałów oraz czy i w jakiej mierze znajdują się w nich wypisy z zaginionych dziś źródeł rękopiśmiennych. Prof. A. Gaweł zwrócił uwagę na uwzględnienie przez Łojkę — zapewne pod wpływem wzorów francuskich — wśród klęsk elementarnych również i trzęsień ziemi, które w Polsce nie miały większego znaczenia, jako na przejaw jego dokładności i skrupulatności. Dyskusję zakończył prof. K. Opalek, omawiając bliską współpracę Łojki z Józefem Wybickim.

Odpowiadając na wywody dyskutantów, referentka podkreśliła związki Łojki z ogólnymi koncepcjami i metodami jego czasów, przede wszystkim jako przedstawiciela arytmetyki politycznej; kontakty osobiste, wobec braku zachowanej korespondencji, trudniejsze są do ustalenia, znane są jednak kontakty z takimi ludźmi, jak Wybicki i Bohomolec. Stwierdziła również, że zachowane materiały Łojki reprezentują bezsprzecznie poziom europejski wysokiej klasy, dając szero-kie, choć głównie francuskie, tło porównawcze. Są one jednak w różnym stopniu wykończone — od wyciągów źródłowych do pełnowartościowych gotowych opracowań; w wielu wypadkach (na przykład taryfa dymów lub rozprawa o handlu w Gdańsku) przedstawiają dziś również wartość źródłową.

Stanisław Grzybowski

POSIEDZENIA NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII NAUKI POLSKIEJ XIX W.

Do końca I kwartału 1967 r. Zespół Historii Nauki Polskiej XIX w. odbył łącznie cztery posiedzenia. Pierwsze z nich (26 XI 66), o charakterze organizacyjnym, omówione zostało w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” nr 2/1967 (s. 469).

Na drugim posiedzeniu Zespołu, w dniu 14 grudnia 1966 r., dr Janusz Skarbek wygłosił referat *Stanowisko pozytywistów polskich wobec humanistyki i przyrodoznawstwa*. Autor poddał krytyce te opinie o pozytywizmie, które poprzestają na jednostronnym uwydatnieniu kultu przyrodoznawstwa w owej epoce. Opinie te sugerują bowiem, jakoby nastąpiło swego rodzaju upośledzenie nauk humanistycznych, oraz jakoby w ruchu pozytywistycznym pojawiła się niższa ocena ich przedmiotu. Według autora, zjawisko kultu przyrodoznawstwa miało wiele aspektów, a m.in. dwa następujące:

1) Pojawiły się tendencje jednoczące przedmiot nauk humanistycznych i przedmiot nauk przyrodniczych, a więc świat kultury i świat przyrody. Koncepcje te wchodziły głęboko w problematykę ontologiczną, a wzorowane były na Comcie Millu, Spencerze lub też na teoriach czysto fizykalistycznych. Głównym ich rysem było stałe podkreślanie determinizmu, rozciągniętego również i na świat kultury.

2) Te właśnie koncepcje ontologiczne, unifikujące przedmiot nauk humanistycznych i przyrodniczych, stanowiły logiczną podstawę dla idei stosowania jednakowych metod w obu tych działach nauk. Przy czym miały to być podstawowe metody stosowane w ówczesnym przyrodoznawstwie.

Autor podkreślił z naciskiem — i to stanowiło główną tezę referatu — że humanistyka pojęta według powyższego wzoru ceniona była przez pozytywistów tak samo wysoko, jak przyrodoznawstwo, a nawet — ze względu na pewne aspekty społeczne — ceniona była przynajmniej tak wysoko, jak przyrodoznawstwo.